

کیست: ۹، داستان نصیحت به خواجه نظام الملک و تاریخ حیات شیخ ابوالحسن بستنی: ۱۲، نام و موطن شیخ ابوالحسن: ۲۱، شاعر و نویسنده: ۳۱، خلاصه و نتیجه: ۳۳، اندیشه‌های عرفانی: نزول و صعود، موضوع اصلی آثار شیخ: ۳۵، سفر نخستین: نزول: ۳۷، سیر صعودی و عروج از نردبان لا اله الا الله: ۴۲، خاتمه: ۵۱.

۱. شرح رباعی عرفانی: دیدیم نهاد گیتی و اصل جهان / وز علت و عال برگذشتیم آسان / وان نور سیر زلا نقط برتر دان / زان نیز گذشتیم نه این ماند نه آن: ۵۵.

۲. نصیحت‌نامه به نظام الملک: عمارت دنیا چندان کن که در وی خواهی بود: ۶۳.

۳. رساله فارسی در بیان حقیقت لا اله الا الله و شرح آن: اهمیت رساله: ۶۵، شرح رساله: ۶۹، لا اله الا الله بدایتی است و رای پوشش انسانیت: ۷۳، حضرت بی نیازی از هر چه یاد کرده شد، جز بر عین لا اله الا الله تافت و نتابد: ۷۴، شرح رساله لا اله الا الله: ۸۰.

۴. کلمات عربی: اهمیت کلمات عربی و شروع آن: ۱۰۵، کتا وراء القدم و الازل و العدم و الحدث: ۱۰۹، ما در و رای قدم و ازل و عدم و حدث بودیم: ۱۱۰، شرح از نورالدین اسفراینی: ۱۱۱، ما در علم مجرد وحدانی بالذات بودیم: ۱۱۶.

● نمایه

آدم: ۸۲، آفاق و انفس: ۴۰، ابن الوقت: ۵۹، احکام وقت: ۵۹، اختفادر کُنه: ۶۱، اختلافات اهل سلوک: ۶۹، اسماء الهی: ۴۹، اصطلاحات صوفیه: ۶۷، اصل جهان: ۵۱، اعیان ثابته: ۱۲۴، بداء: ۸۲، بقا: ۵۰، پوشش: ۴۳، تابش: ۷۳، جوالیقی: ۲۷، جوهر: ۷۳، حال و مقام: ۸۱، حضرات خمس: ۳۹، حقیقت جوهر: ۷۳، حقیقة الخلق: ۱۰۹، حواس پنج‌گانه باطنی: ۴۴، حواس پنج‌گانه ظاهری: ۴۴، خداوندان وقت: ۶۰، دار مملکه الانبیاء و الاولیاء: ۱۰۹، دهر: ۷۵، روزگار: ۷۵، رسالت: ۷۷، روش: ۴۷، زلف شاهد: ۶۱، سایه محمد: ۶۱، شریعت: ۴۸، صفات هفت‌گانه بشری: ۴۱، طریقت: ۴۸، طهارت: ۴۳، عاشقی: ۴۸، عالم ترکیب: ۴۰، عالم جبروت: ۱۲۴، عالم شهادت: ۱۲۴، عالم لاهوت: ۱۲۴، عالم ملک: ۱۲۴، عالم ملکوت: ۱۲۴، عدم: ۴۰، عرفان نظری: ۳۶، عصر: ۷۵، علم: ۱۱۶، علت و حال: ۵۱، عوالم ترکیب: ۱۰۹، عوالم ذرات: ۱۰۹، عوالم قدس الملک: ۱۱۲، عوالم

و نجاته بالعلم: ۲۳۶، الفرق الطبیعی و الفرق الشرعی: ۲۳۹، فناء خواص الاولیاء: ۲۴۲، منزلة المحاسبة و ارکانها: ۲۴۵، منزلة التوبه: ۲۵۷، فی الفرق بین محبة الله و رضاه و مشیته: ۳۴۵، الفرق بین المشیة و المحبة: ۳۴۷، الرضاء بالقضاء: ۳۵۱.

ابن کربلایی، حافظ حسین بن کربلایی (- ۹۹۷ق)

۶۴. روضات الجنان و جنات الجنان، تصحیح جعفر سلطان القرایی، به کوشش محمد امین سلطان القرایی، تبریز: ستوده، ۱۳۸۳، دو جلد، ۸۸ + ۷۷۲ + ۶۹۰ ص، و زیری.

- سرگذشت‌نامه عارفان و عالمان مدفون در تبریز و پیرامون،

با ذکر کلمات قصار و اشعار آنان است.

● فهرست

جلد اول: مقدمه مؤلف: ۲، در طریق و قاعده زیارت قبور مؤمنین و مؤمنات: ۵، ذکر مقایر و مشاهد اصحاب سید المرسلین و بعضی از تابعین: ۱۵، ذکر مقابر اکابر جنت مآب سرخاب و توابع آن: ۴۷، ذکر مقابر کبرای چرنداب: ۲۷۴، مقابر عرفای گورستان گجیل: ۳۷۵، قبور اکابری که مدفن ایشان در اندرون شهر واقع است: ۴۴۹، حواشی و تعلیقات: ۵۳۹.

جلد دوم: ذکر اکابری که در نواحی و حدود شهر واقع است: ۱، ذکر احوال الحسینی الحسنی: ۱۰۹، ذکر سلسله شریفه حضرت مخدوم علی الاطلاق: ۲۰۷، در بیان معنی نبی و رسول و ولی و مرشد و نبوت و ولایت: ۵۰۴، حواشی و تعلیقات: ۵۳۱، تکمله: ۶۳۱، فهرس: ۶۸۵.

● ابوالحسن بستنی (قرن ۵)

۶۵. زندگی و آثار شیخ ابوالحسن بُستنی، به کوشش نصرالله یورجوادی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۴، ۱۵۴ ص، رقی.

- سرگذشت‌نامه عارف قرن پنجم، ابوالحسن بستنی به همراه متن رساله‌ای از او در بیان حقیقت لا اله الا الله و دیگر اشعار و کلمات اوست.

● فهرست

مقدمه مصحح: زندگی و اندیشه‌های عرفانی: ۷، شیخ ابوالحسن بستنی

فرهنگ آثار عرفان اسلامی: راه‌نمای موضوعات و مضامین، گردآوری سیدرضا باقریان مومند، با همکاری احمد

● البسطي : آخر شعراء
الاندلس / تأليف محمد بن شريفة
ط 1 . - بيروت : دار الغرب
الاسلامي ، 1985 . - 246 ص :
إيض ، مثليات : 24 سم .
يشتمل على ارجاعات ببليوجرافية
وملاحق . - 750 ق م .

19 OCAK 1994

BUSTI, 'Alī b. Muḥammad al-

Diwān Abī l-Faṭḥ al-Bustī / taḥ-qīq Dirriya al-
Ḥatīb, Luṭfī al-Ṣaqqāl.--- Dimašq: Mağma' al-luga
al-'Arabiya, 1989.-- 445 p.; 24 cm.

R. 26.917

01 ARALIK 1989
M. V. S. I. N. I. A. D. I. S. T. A. I.
B. I. N. A. G. E. L. E. N. D. I. R. I. M. A. S.

23 EKİM 1991

بسطي

البسطي آخر شعراء الاندلس
تأليف الدكتور محمد بن شريفة ، منشورات دار الغرب الاسلامي
• بيروت ١٩٨٥

نصایح نظامیه

در حاشیه زندگی و آثار شیخ ابوالحسن بستی

نوشته نجیب مایل هروی

آنچه سبب پرداختن این گفتار شده رساله‌ای است بسیار ارزشمند درباره زندگی و آثار شیخ ابوالحسن بستی، که با نکته‌های بدیع، همراه با متن نگاشته‌ها و ملفوظات او و شروح کهن آنها توسط محقق دانشمند، آقای دکتر نصرالله پورجوادی تألیف شده است. یکی از مباحث حائز اهمیت در رساله مزبور موضوع نصیحت نامه‌ای است از بستی^۱، که با توجه به روایات نجم‌الدین دایه در مرموزات و نورالدین عبدالرحمن اسفراینی در یکی از آثار بی‌نام و چاپ نشده‌اش، فراهم آمده و در سطر آن رساله را دربر گرفته است. و همان طور که آقای پورجوادی گفته‌اند، نصیحت نامه بستی با توجه به گزارشهای دایه و اسفراینی کامل نیست.^۲ نگارنده این سطور که هیأت کامل نصیحت نامه بستی را جسته و یافته است، در این گفتار خواننده ارجمند را به دو نکته زیر توجه می‌دهد: یکی آنکه تاریخ دقیق نگارش

Busti Ebn 'l-Feth -
- Nakraker 1357

٤٦

قصيدة أبي الفتح البستي عنوان الحكم

الأبي الفتح علي بن محمد البستي المتوفى سنة ٤٠٠ هـ .

(بيتمة الدهر ٤ : ٣٠٢ ، وفيات الأعيان ١ : ٤٥٠ ، طبقات الشافعية للسبكي ٤ : ٤ ، معاهد التنصيص ٣ : ٢١٢) خ جامعة استانبول ٧٣٨ دار الكتب المصرية ٦٣٤ الأسكوريال ١٦٧ باريس ١٢٩٣ وغيرها (سزكين ٢ : ٦٤١) طبعت ضمن (مجاني الأدب ٤ : ٩٤-٩٧) أولها :

زيادة المرء في دنياه نقصان وريحه غير محض الخير خسران

***

ذو النون أحمد السرماري نزيل عيتتاب المتوفى
سنة ٦٧٧ هـ (كحالة ٤ : ١٤٧) .
٣٠٠٨ (سزكين ٢ : ٦٤١ ، و بروكلمان
٣ : ٣٤) .

جمال الدين عبد الله بن محمد بن أحمد
الحسيني المعروف بالقره كار المتوفى سنة
٧٧٦ هـ (سبق) .

شرح قصيدة البستي

(هدية العارفين ١ : ٤٦٧) أوله : الحمد لله
الذي جعل ملح العلوم علم العربية (كشف
الظنون : ٣٣٦) خ الظاهرية ٧٩٢٨ وقوله
١١١-٢ وليدن ٧٤٩ والفايتكان ٢٧٣٣

شرح نووية البستي

(كشف الظنون : ١٣٣٦) (ترجمة بدر
الدين الجاجرمي بالفارسية) .

عبد الحميد بن أبي عبد الله محمود بن عمر
البخاتي النيسابوري المتوفى سنة ٧٢٨ هـ
(بروكلمان ٣ : ٣٤ ، كحالة ١٢ : ١٨٧) .

شرح نووية البستي
خ دار الكتب المصرية ١١٤١٣ ب و برلين

عبد القادر بن شيخ العيدروس المتوفى سنة
١٠٣٨ هـ (سبق) .

شرح البيتين الأولين من القصيدة
خ برلين ٧٥٩٧ .

عطاء الله بن أحمد بن عطاء الله المصري الأزهري
المكي المتوفى سنة ١١٨٦ هـ (الأعلام
٤ : ٢٣٦) .

اليهجة السنية شرح القصيدة البستي

أوله : الحمد لله الذي أمر وجرور
ورهب الخ خ جامعة محمد بن سعود
٦٧٢٨ .

أحمد بن محمد المتوفى بعد سنة ١٢٤٥ هـ .

الهداية للمستفيدين والدراية

للمستيقظين

(شرح قصيدة البستي)

خ سنة ١١٢٤٥ هـ بلدية الاسكندرية
٣٧٢١ (سزكين ٢ : ٦٤١) .

وجاريت ٢٧ والأزهرية (٣٠٢) أباطة

٦٣٦٩ ودار الكتب المصرية ١٩٤٩ وثلاث

نسخ منه بنفس المكتبة والمتحف العراقي
٦٧٢ منسوباً للعصام الأسفرايني خطأ .

عبد الرحيم بن محمد بن عبد الرحيم العمري
الميلاني المتوفى نحو سنة ٧٨٠ هـ (كحالة
١٠ : ١٥٨) .

شرح قصيدة البستي

أوله : الحمد لله العطوف الكريم الخ خ
برلين ٧٥٩٦ .

عبد الله بن عبد الرحمن بن محمد سراج باجمال
الغرفي الحضرمي المتوفى سنة ١٠٣٣ هـ
(خلاصة الأثر ٣ : ٥٦ ، هدية العارفين ١ : ٤٧٥ ،
ملحق البدر الطالع : ١٣٢ ، مصادر الفكر
العربي : ٢٨٩) .

شرح قصيدة البستي

خ مكتبة البيضا باليمن . واحقاف
حضر موت ١٧١٩

عبدالله محمد الحبشي، جامع الشروح والحواشي، (معجم الشامل لأسماء الكتب المشروخة في التراث
الاسلامي و بيان شروحه)، الجزء الثاني، 1425/2004 ابو ظبي، ص. 1357-1358. ISAM 130565

MAE
SPN

ABSTRACT

Abu al-Qasim Abd al-Rahman al-Suhayli is a scholar who lived in the Maghreb and Andalus in the 6/12 century. As well as being a historian, he was also an authority in several other disciplines such as Arabic grammar (nahu), linguistics (lugat), exegesis (tafsir), Islamic law (fiqh), theology (kalam), recitation (kiraah) and genealogy (ansab). He is rather well-known for his commentary (sharh) al-Rawd al-Unuf on the Ibn Hisham's book al-Sirat al-Nabawiyya. That the books he wrote were usually in the areas of history, grammar, law, and exegesis indicates that he was rather stronger in these disciplines. Despite the fact that his works were of high quality, he was not a voluminous writer compared with his contemporaries. Yet, some of his writings such as al-Rawd al-Unuf and al-Ta'rif wa al-'Ilam were the first books written in their areas and therefore possessed the role of being pioneers. Most probably for this reason that his works were celebrated both in the West (Andalus) and East of the Islamic world. The next few centuries after his death witnessed the emergence of some commentaries and abridgements (ihtisar) or even original books to be written after his works. Although he wrote just a few books on linguistics, he is mentioned very often in the books in this discipline for his original views on the subject and his use of traditions (hadith) as fine examples (istishhad) in linguistics.

Ebü'l-Feth El-Büstî
ve Unvanü'l-Hikem Tercümesi

M. Sadi Çöğenli

Adı, Ali b. Muhammed (veya Ahmed) b. el-Hüseyn el-Büstî'dir. Ebü'l-Feth el-Büstî olarak meşhurdur. Büst şehrinde dünyaya gelen Ebü'l-Feth'in doğum tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ebü'l-Feth bir şüirinde kendisini Kureyş kabilesinin ulularına nispet ederek babasının, Abdüşşems b. Abdimenaf, amcalarının Haşim b. Abdimenaf, dayılarının ise Abdülmennân soyundan geldiğini söyler. Memleketi olan Büst'te tahsile başlayan şairimiz, meşhur Muhaddis Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân el-Büstî (ölm. 354/965) gibi asrının büyük bilginlerinden ilim tahsil etmiştir. Kaynakların bildirdiğine göre şairimiz çeşitli münasebetlerle Nişabur, Horasan ve Maveraünnehr'e seyahatlerde bulunmuştur.

Mürebbi olarak hayata atılan Ebü'l-Feth doğduğu şehrin hükümdarı olan Batyur'un katipliğinde bulundu. Batyur, Sebük-Tigin tarafından mağlup edilince el-Büstî yeni hükümdara intisap etti. Sebük-Tigin'in oğlu onu Türkistan'a göndermek istedi ise de, yolda bir rivayete göre 400/1009 diğer bir rivayete göre 401/1010, başka bir rivayete göre 403/1013 yılında öldü.

EBÜ'L-FETH EL-BÜSTÎ'NİN BİLİNEN ESERLERİ

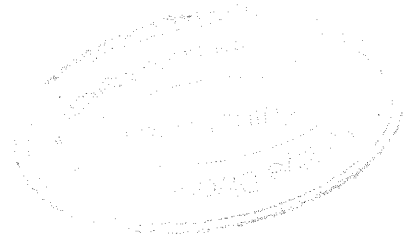
1. Divan

Türkiye ve Türkiye dışında çeşitli nüshaları bulunan (bak: G.A.S. II 641) bu divan 1294 ve 1980 yıllarında Beyrut'ta basılmıştır. Dr. Muhammed Mursî tarafından neşredilen son baskıda şairin hayatı ve şiirleri üzerinde uzun bir inceleme yapılmıştır.

2. Unvanü'l-Hikem

Bazı kaynaklarda *Unvanü'l-Hikem* veya *Nüniyye* diye de adlandırılan ve Bahr-i Basit ile yazılmış 63 beyitlik bu manzume, manevi temizliği konu alan didaktik bir kasidedir. Yurdumuzda ve yurt dışında birçok yazma nüshası bulunan, gerek müstakil ve gerekse antoloji mahiyetindeki edebî eserler içinde basılan ve on kadar bilgin tarafından Arapça olarak şerh edilen bu eser, Bedrüddin el-Cacernî tarafından Farsça'ya, J. Von Hammer tarafından da Almanca'ya çevrilmiştir (bak G.A.S. II 641).

Bu kıymetli eser Abdü'l-Fettah Ebû Gudde tarafından 1984 yılında Beyrut'ta neşredilmiştir.

vol. 7 (Shirāz, 1383 Sh./2004), pp. 41–54; Qurbān-pūr Arānī, Ḥusayn, 'Manzūma-yi 'irfānī-yi Sa'dī dar Būstān', *Muṭālī'āt-i 'irfānī, Majalla-yi 'ilmī wa pazhūhishī Dānishkadah-yi 'Ulūm-i Insānī Dānishgāh-i Kāshān*, 11 (1389 Sh./2000), pp. 161–200; Quṭb al-Dīn Shirāzī, Maḥmūd b. Mas'ūd, *Durrat al-tāj*, ed. Māhdukt-bānū Humā'ī (Tehran, 1369 Sh./1990); Rāhī, Akhtar, *Tarjama-yi mutūn-i Fārsī bih zabān-hā-yi Pākistānī* (Islamabad, 1365 Sh./1986); Sabzawārī, Mullā Hādī, *Asrār al-ḥikam*, ed. Abū al-Ḥasan Sha'rānī et al. (Tehran, 1380 Sh./1960); idem, *Sharḥ ghurur al-farāid ma'rūf bih Sharḥ-i manzūma-yi ḥikmat*, ed. Mahdī Muḥaqqiq et al. (Tehran, 1348 Sh./1969); Sa'dī, *Būstān*, ed. and annotated Ghulām Ḥusayn Yūsufī (Tehran, 1372 Sh./1993); idem, *Būstān*, ed. Nūr Allāh Irān-parast (Tehran, 1356 Sh./1977); idem, *Gulistan: Le Jardin des roses*, tr. and introd. Pierre Seghers (Paris, 1976); idem, *The Gulistan of Sa'dī*, tr. W. M. Thackston (Bethesda, MD, 2008); idem, *Kulliyāt*, ed. Muḥammad 'Alī Furūghī (Tehran, 1356 Sh./1977); idem, *Kulliyāt*, ed. Muḥammad 'Alī Furūghī (Tehran, 1362 Sh./1983); Ṣadr al-Dīn Shirāzī, Muḥammad b. Ibrāhīm, *Sharḥ al-hidāya al-athīriyya* (Tehran, 1313/1896); idem, *al-Shawāhid al-rubūbiyya*, ed. Jalāl al-Dīn Āshtiyānī (Tehran, 1360 Sh./1981); al-Shahrastānī, Muḥammad, *al-Mīlāl wa al-niḥāl*, ed. Muḥammad Sayyid Kilānī (Beirut, 1395/1975); Shamīsā, Sīrūs, *Anwā'-i adabī* (Tehran, 1370 Sh./1991); idem, *Sabkshināsī-yi shī'r* (Tehran, 1374 Sh./1995); Shibli Nu'mānī, Muḥammad, *Shī'r al-'Ajam*, Persian trans. Muḥammad Taqī Fakhr Dā'ī Gilānī (Tehran, 1363 Sh./1984); Southgate, Minoo S., 'Men, Women, and Boys: Love and Sex in the Works of Sa'dī', *Studia Iranica*, 17, no. 4 (1984), pp. 413–452; Sūdī, Aḥmad, *Sharḥ-i Būstān-i Sa'dī*, ed. and trans. Akbar Bīhrūz (Tabriz, 1352 Sh./1973); al-Ṭabarī, Muḥammad 'Alī, *Zubdat al-āthār* (Tehran, 1372 Sh./1993); al-Ṭarīḥī, Fakhr al-Dīn, *Majma' al-baḥrayn*, ed. Aḥmad Ḥusaynī (Beirut, 1403/1983); al-Tha'ālibī, 'Abd al-Malik, *Ghurur akhbār mulūk al-Furs wa siyaruḥum*, ed. H. Zotenberg (Paris, 1900); al-Ṭūsī, Naṣīr al-Dīn, *Akhlāq-i Nāṣirī*, ed. Mujtabā Mīnuwī et al. (Tehran, 1360 Sh./1981); idem, *Sharḥ al-ishārāt wa al-tanbīhāt* (Tehran, 1379 Sh./1960); 'Ulūmī, Muḥammad 'Alī, *Barrasī-yi tanz dar Būstān* (Tehran, 1388 Sh./2009); Waḥīd Dastgirdī, Ḥasan, 'Ḥakīm Nizāmī Ganjawī', *Armaghān*, 20, no. 6 (1318 Sh./1939), pp. 321–336; Wickens, G. Michael, 'Būstān', *EIR*, vol. 4, pp. 573–574; Yaghmā'ī, Ḥabīb, 'Gardish dar Būstān', *Armaghān*, 20, no. 6 (1318 Sh./1939), pp. 350–354; Yohannan, John D., *The Poet Sa'dī: A Persian Humanist* (Lanham, MD, 1987); Yūsufī, Ghulām Ḥusayn, 'Jahān-i maṭlūb-i Sa'dī dar Būstān', in Sa'dī, *Būstān*, ed. Ghulām Ḥusayn Yūsufī (Tehran, 1372 Sh./1993), pp. 17–30; idem, 'Sayī dar Būstān-i Sa'dī', in Yūsufī, Ghulām Ḥusayn, ed. Ghulām Ḥusayn Yūsufī (Tehran,

1370 Sh./1991), pp. 18–24; Yohannan, John D., *The Poet Sa'dī: A Persian Humanist* (Lanham, MA, 1987); Zanjānī, Barāt, *Kashf al-abyāt-i Būstān wa Gulistān-i Sa'dī* (Tehran, 1375 Sh./1996); Zarrīnkūb, 'Abd al-Ḥusayn, *Bā kārwān-i ḥulla* (Tehran, 1374 Sh./1995); idem, *Ḥadīth-i khūsh-i Sa'dī* (Tehran, 1379 Sh./2000).

ASGHAR DAADBEH
TR. JANIS ESOTS

Bustī, Abū al-Ḥasan 'Alī b. Muḥammad b. Ja'far, was a 5th/11th century Sufi master and traditionist (*muḥaddith*) from Khurāsān. There is little information about his life: al-Ṣarīfīnī (pp. 580, 679) mentions only his name, place of birth and position as a Sufi master, while the traditionist al-Sam'ānī (d. 562/1167) makes a passing reference to his name and lineage in the biography of one of his disciples, Abū Naṣr Manṣūr al-Ṭuraythithī (2/314). He was also known by the *nisbas* Liḥyānī (al-Sam'ānī, 2/314) and Laḥsānī (al-Ṣarīfīnī, 580, 679), the latter apparently a corruption of the former resulting from a scribal error (Ibn al-Athīr, 3/129).

Al-Sahlaḥī (pp. 64, 84) refers to a narrator of Bāyazīd Baṣṭāmī's sayings by the name of Abū al-Ḥasan 'Alī b. Muḥammad Dāwūdī Bustī who, according to some recent scholars, is one and the same as Abū al-Ḥasan Bustī (al-Isfarāyīnī, introd., 84, note 14). Others, however, have questioned this assumption on the basis of his *nisba* Dāwūdī (Pourjavady, *Zindagānī*, 23–24 marginalia).

Although the dates of his birth and death are not specified, one can assume, on the basis of the dates of his master Abū 'Alī al-Fārmadī (q.v., d. 477/1084) and other indications, such as Bustī's death during the lifetime of 'Abd al-Ghāfir al-Fārisī (d. 529/1135), that he was born towards the end of the last decade of the 4th/10th century and died in the last quarter of the 5th/11th (Pourjavady, *Zindigī*, 12–20).

His *nisba* indicates that he was an inhabitant of Bust district in Sistān (al-Ṣarīfīnī, 679). On the other hand, it has been stated that he came from the Busht (al-'Arab) region of Nīsābūr (Pourjavady, *Zindigī*, 24 ff.),

20 Temmuz 2015

MADEDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELMELI DOKÜMANI

دانشنامه جهان اسلام، (۳)، تهران ۱۳۷۶، IRCICA. DN 36948

بستی، ابوالحسن

۴۰۰

کتابخانه ملی ایران، ج ۲، ص ۲۴۵). این رساله با رموزی که از لحاظ ادبی به کار برده است، در تاریخ تصوّف ایرانی بسیار مهم است و از نشانه‌های اولین کوششهای مشایخ فارسی‌زبان در استفاده از زبان ادبی برای بیان مطالب تصوّف نظری است.

بستی همچنین سفری را که سالک در بازگشت به الله می‌کند و مراحلی که باید یکی پس از دیگری طی شود، در یک رباعی، که خود یکی از قدیمترین رباعیهای صوفیانه در زبان فارسی است و نخستین بار در سوانح احمد غزالی (متوفی ۵۲۰) نقل شده، بیان کرده است: دیدیم نهاد گیتی و اصل جهان / وز علت و عال برگزشتیم آسان // وان نور سیه ز لائق برتر دان / زان نیز گذشتیم نه این ماند و نه آن.

در این رباعی، که چکیده‌ای است از تصوّف بستی، به مراحل بازگشت روح به زبان رمز اشاره شده است، از جمله مراحل نهفته در کلمه لاله‌الاله در بیت دوم. در مصرع سوم «نور سیه» را حقیقتی بالاتر از «لائق» (=نکتة لا) دانسته است. عین‌القضاة همدانی* (۴۹۲-۵۲۵) این رباعی را در آثار خود نقل کرده و نجم‌الدین دایه (نجم رازی) نورسیاه را مظهر صفات جلال خداوند دانسته و احمد غزالی رسیدن به مرتبه نورسیاه را مقام اختفاء در کُنه آلا می‌نامد و می‌گوید که گاه از آن به موی شدن در زلف معشوق تعبیر می‌کنند. ترکیب نور سیاه را بعدها مشایخ و نویسندگان ایرانی از جمله نجم رازی و نورالدین عبدالرحمان اسفراینی در آثار خود به کار برده‌اند (غزالی، ص ۲۰، ۱۰۶-۱۰۷؛ عین‌القضاة، ص ۱۱۹؛ نجم‌رازی، ۱۳۶۵ ش، ص ۳۰۸؛ اسفراینی، ص ۷۱-۷۲).

منابع: عبدالرحمان بن محمد اسفراینی، کاشف الاسرار، بانضمام رساله پاسخی به چند پرسش، [و] رساله در روشن سلوک و خلوت‌نشینی، چاپ هرمان لندلت، تهران ۱۳۵۸ ش؛ عبدالرحمان بن احمد جامی، نفحات الانس من حضرات القدس، چاپ مهدی توحیدی‌پور، تهران [تاریخ مقدمه ۱۳۳۶ ش]؛ دانشگاه تهران، کتابخانه مرکزی، فهرست میکروفیلیمهای کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، تألیف محمدتقی دانش‌پژده، تهران ۱۳۴۸-۱۳۶۳ ش؛ عبدالکریم بن محمد سمعانی، التحبیر فی المعجم الکبیر، چاپ منیره ناجی سالم، بغداد ۱۳۹۵/۱۹۷۵؛ عبدالله بن محمد عین‌القضاة، تمهیدات، چاپ عقیف عسیران، تهران [۱۳۴۱ ش]؛ احمد بن محمد غزالی، سوانح، چاپ نصرالله پورجوادی، تهران ۱۳۵۹ ش؛ عبدالغافر بن اسماعیل فارسی، الحلقة الاولى من تاریخ نیسابور، المنتخب من السیاق، انتخاب ابراهیم بن محمد صریفینی، چاپ محمد کاظم محمودی، قم ۱۳۶۲ ش؛ کتابخانه ملی ایران، فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی ایران، ج ۲، گردآوری عبدالله انوار، تهران ۱۳۴۷ ش؛ عبدالله بن محمد نجم‌رازی، مرصادالعباد، چاپ محمدامین ریاحی، تهران ۱۳۶۵ ش؛ همو، مرموزات اسدی در مرموزات داودی، چاپ محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران ۱۳۵۲ ش.

/ نصرالله پورجوادی /

منابع: ساسان سپتا، چشم‌انداز موسیقی ایران، تهران ۱۳۶۹ ش؛ عبدالؤمن بن صفی‌الدین، رساله موسیقی بهجت‌الروح، با مقابله و مقدمه و تعلیقات ه. ل. رابینودی‌برگوماله، تهران ۱۳۴۶ ش؛ محمدنصیرین جعفر فرصت، بحورالاحان، بمبئی ۱۳۳۲؛ موسی معروفی، ردیف هفت دستگاه موسیقی ایرانی، تهران ۱۳۷۴ ش؛ حسینعلی ملاح، «شرحی بر رساله موسیقی جامی»، مجله موسیقی، دوره ۳، ش ۱۰۶ (شهریور و مهر ۱۳۴۵)؛

Encyclopaedia Iranica, s.v. "Bastanegār" (by J. During).

/ حسینعلی ملاح /

بُستی، ابوالحسن علی بن محمد بن جعفر لَحیانی (لَحسانی)، از مشایخ صوفیه خراسان در قرن پنجم. در روستای بُست (پُشت) در نیشابور به دنیا آمد و در همانجا از دنیا رفت (فارسی، ص ۵۸۰؛ نجم رازی، ۱۳۶۵ ش، ص ۶۳۱). وی مرید ابوعلی فارمدی (۴۰۲-۴۷۷) بود و خود نیز شاگردان و مریدانی تربیت کرد که از آن جمله ابو عبدالله محمد بن حمویه (۴۴۹-۵۳۰) و ابونصر طریثی (متوفی ۵۳۷) را می‌توان نام برد (جامی، ص ۴۱۳-۴۱۴؛ فارسی، ص ۶۷۹؛ سمعانی، ج ۲، ص ۳۱۴).

اطلاعات ما درباره زندگی او اندک است؛ مهمترین چیزی که از آن اطلاع داریم نوشتن نصیحت‌نامه‌ای است به خواجه نظام‌الملک طوسی (متوفی ۴۸۵). در این نصیحت‌نامه، که به درخواست خود خواجه نوشته شده، بستی به او اندرز داده است که در دنیا با یاد خدا و آخرت زندگی کند و به خلق خدا خدمت کند تا سعادتمند شود (نجم‌رازی، ۱۳۵۲ ش، ص ۱۰۷؛ همو، ۱۳۶۵ ش، ص ۶۳۱). —نجم‌رازی* (۵۷۰-۶۵۴) مستن نصیحت‌نامه را در کتاب مرموزات اسدی در مرموزات داودی نقل کرده و گفته است که نظام‌الملک «از جمله جوابها و پندها این بیسندید» (۱۳۵۲ ش، ص ۱۰۷).

بعلاوه، آثار کوتاه دیگری نیز از بستی به جا مانده که در آن عقاید صوفیانه او به اختصار بیان شده است. یکی از این آثار جملاتی است به عربی که شیخ در ضمن آنها مراحل سیر نزولی روح را از مبدأ به عالم بشریت و گرفتار شدن در قعر عالم ترکیب و متصف شدن به صفات حیوانی و شیطانی و سپس عروج به عالم بالا و رسیدن به مرتبه قدّم و گذشتن از آن را ذکر کرده است. این جملات را نورالدین عبدالرحمان اسفراینی (۶۳۹-۷۱۷) به زبان عربی شرح کرده است (ص ۱۰۳-۱۰۷).

تنها رساله کاملی که از بستی به دست آمده رساله کوتاهی است به فارسی در تفسیر «لااله الاالله». در این رساله، سیر صعودی و بازگشت روح به مبدأ از طریق نردبان لاله‌الاله شرح داده شده است (دانشگاه تهران، کتابخانه مرکزی، ج ۱، ص ۵۲۶)؛

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد دوازدهم، تهران، ۱۳۸۳

۱۳۸۳-۵

در ۱۳۲۷ق/۱۹۰۹م وارد شهر شدند و محمدتقی خان با بستگان خود ناحیه را ترک کردند. اما با قدرت گرفتن مجدد خاندان قوام الملک در فارس، محمدتقی خان به حکومت بازگشت و تا پایان عمر در این سمت باقی ماند (کتاب ...، ۷۸۹/۴؛ کاکس، ۷۵-۷۶؛ بنی عباسیان، ۳۱۹-۳۲۰). چندی بعد، محمدرضا خان بستکی - ضابط بستک و جهانگیریه - در ۱۳۳۴ق/۱۹۱۶م از طرف دریاپیگی، حکمران کل بنادر و جزایر خلیج فارس به نیابت حکومت بندر لنگه و مضافات منصوب شد (همو، ۳۴۱). در ۱۳۳۷ق/۱۹۱۹م شیوع نوعی بیماری تلفات بسیاری بر مردم منطقه بستک وارد ساخت (موحد، ۵۱).

حکومت «مشایخ بستک» در ۱۳۱۶ش به دنبال اجرای تقسیمات اداری جدید در کشور، به پایان رسید. در این سال، بستک به عنوان یکی از بخشهای ششگانه شهرستان لار، تابع استان هفتم (= فارس) شناخته شد (رزم آرا، ۷۵)؛ سپس در ۱۳۷۹ش بر اساس مصوبه هیأت وزیران، بستک به عنوان یکی از شهرستانهای استان هرمزگان تعیین شد.

مآخذ: آمارنامه استان هرمزگان (۱۳۷۵ش)، سازمان برنامه و بودجه استان هرمزگان، تهران، ۱۳۷۶ش؛ ابن زان، مقدمه و حاشیه بر گزارش سفیر کشور پرتغال، ترجمه فرانسوی از ژان ابن، ترجمه پروین حکمت، تهران، ۱۳۵۷ش؛ اقتداری، احمد، فرهنگ لارستانی، تهران، ۱۳۳۲ش؛ بستکی، علی اکبر، فرهنگ بستکی، ۱۳۵۹ش؛ بنی عباسیان بستکی، محمداعظم، تاریخ جهانگیریه، به کوشش عباس انجم روز، ۱۳۳۹ش؛ تاریخ شاهلی، قراختیایان، به کوشش محمدابراهیم باستانی پاریزی، تهران، ۱۳۵۵ش؛ جعفری، عباس، رودها و رودنامه ایران، تهران، ۱۳۷۶ش؛ حبیبی، احمد، «بستک بر سینه دشت»، گلنگ، بندرعباس، ۱۳۷۹ش، س ۱، ۱؛ رزم آرا، علی، جغرافیای نظامی ایران (فارس)، تهران، ۱۳۲۳ش؛ سدیدالسلطنه، محمدعلی، سرزمینهای شمالی پیرامون خلیج فارس و دریای عمان در صد سال پیش، به کوشش احمد اقتداری، تهران، ۱۳۷۱ش؛ عباسی، مصطفی قلی، بستک و جهانگیریه، به کوشش احمد اقتداری، تهران، ۱۳۷۲ش؛ فرهنگ جغرافیایی آبادیهای کشور (لار)، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران، ۱۳۶۹ش، ج ۱۲۱؛ فسایی، حسن، فارس نامه ناصری، به کوشش منصور رستگار فسایی، تهران، ۱۳۶۷ش؛ فلور، ولیم، برافتادن صفویان، برآمدن محمود افغان، ترجمه ابوالقاسم سری، تهران، ۱۳۶۵ش؛ کاکس، پرسی، گزارشهای سالانه، ترجمه حسن زنگنه، تهران، ۱۳۷۷ش؛ کتاب آبی، گزارشهای محرمانه وزارت امور خارجه انگلیس، به کوشش احمد بشیری، تهران، ۱۳۶۳ش؛ معرفت، احمد، کوهها و غارهای ایران، تهران، ۱۳۵۲ش؛ منجم، جلال الدین، تاریخ عباسی، به کوشش سیف الله وحیدنیا، تهران، ۱۳۶۶ش؛ موحد، جمیل، بستک و خلیج فارس، تهران، ۱۳۴۹ش؛ وثوقی، محمدباقر، خنج گذرگاه باستانی لارستان، قم، ۱۳۷۴ش؛ همو، لار شهری به رنگ خاک، تهران، ۱۳۶۹ش؛ تحقیقات میدانی مؤلف؛ نیز:

Aubin, J., «La Survie de Shilāu et la route du Khonj-ō-Fāls, Iran, London, 1969, vol. VII; Steensgaard, N., The Asian Trade Revolution of the Seventeenth Century, Chicago/London, 1973.

محمدباقر وثوقی

بُستی، نک: ابوالفتح بستکی.

بُستی، ابوالحسن علی بن محمد بن جعفر، از مشایخ صوفیه و محدثان خراسان در سده ۵ق/۱۱م. از جزئیات زندگی او اطلاع دقیقی در دست نیست. صریفینی تنها به ذکر نام و نشان و موطن، و اشاره به

لار به دست اللهوردی خان باعث نگرانی شدید مشایخ بنی عباسی شد. چندی بعد، امرای ایلودی و فرامرزی در ۱۰۱۳ق/۱۶۰۴م بر ضد حکام صفوی دست به شورش زدند و اداره شهر لار را به دست گرفتند. این شورش با لشکرکشی امام قلی خان و محاصره یک ماهه قلعه شهر سرکوب شد و دولت صفوی قدرت خود را در لارستان و جهانگیریه تثبیت کرد (منجم، ۲۴۲-۲۴۴). در ۱۰۴۰ق/۱۶۳۰م که دولت پرتغال امتیاز تأسیس نمایندگی بازرگانی در بندر کنگ را به دست آورد (استنسر، 353)، زمینه مساعدی برای رشد و ترقی شهر بستک - که بر سر راه این بندر به لار و شیراز قرار دارد - به وجود آمد (ابن، ۷-۸). در اواخر عصر صفوی و هجوم افغانها به نواحی جنوب ایران، بستک از حوادث و خرابیهای این حملات مصون ماند. گزارش هلندیها حاکی است که در ۱۱۳۳ق/۱۷۲۱م دسته‌های بلوچ به نواحی شمال شرقی بستک در منطقه گوده و ایلوده تاختند (فلور، ۶۲-۶۳).

پس از انقراض صفویان، شیخ محمدمسعود بستکی با اطاعت از نادرشاه افشار در حاکمیت لار باقی ماند. او از نخستین مشایخ بستک است که رسماً به حکومت جهانگیریه منصوب شد (بنی عباسیان، ۱۱۰). در ۱۱۹۷ق/۱۷۸۳م هادی خان بستکی به عنوان حاکم جهانگیریه و بنادر و جزایر شیبکوه برگزیده شد. حکومت او مصادف با درگیریهای آقامحمدخان قاجار و لطفعلی خان زند بود (همو، ۱۸۴).

در ۱۲۵۶ق/۱۸۴۰م مصطفی خان بستکی به عنوان ضابط جهانگیریه و بستک منصوب شد (همو، ۲۳۰، ۲۸۲). دوره حکمرانی وی را باید عصر شکوفایی و ترقی بستک و جهانگیریه دانست. او با برقراری روابط دوستانه با والی فارس و حکومت مرکزی، پشتیبانی کامل آنان را به دست آورد و با اقتدار، امنیت را در ناحیه زیر فرمان خود برقرار کرد. در دوران حکومت او بسیاری از مردم نواحی مجاور و بنادر به بستک مهاجرت کردند و در آنجا مقیم شدند.

مصطفی خان بستکی از ذوق ادبی سرشاری برخوردار بود و در اشعار خود «فائز» تخلص می کرد (همو، ۲۶۰). با مرگ مصطفی خان در ۱۳۰۵ق/۱۸۸۸م، درگیری و اختلافات خانوادگی میان فرزندان او پدید آمد. سرانجام، محمدتقی خان بستکی به ضابطی بستک منصوب، و به صولت الملک ملقب شد (سدیدالسلطنه، ۲۲۴؛ بنی عباسیان، ۲۶۲-۲۶۴، ۲۸۴-۲۸۶). در سالهای پایانی سده ۱۴ق/۲۰م فتحعلی خان لاری، حاکم لارستان حوزه حکومتی خود را به نواحی ساحلی خلیج فارس گسترش داد و به این ترتیب، بستک و جهانگیریه نیز در محدوده قدرت او قرار گرفت (فسایی، ۱۵۱۷/۲-۱۵۱۹). محمدتقی خان با حاکم لارستان روابط حسنه‌ای داشت و مالیات منطقه ضابطی خود را تقدیم او می کرد (بنی عباسیان، ۲۸۷، ۲۸۹).

با شکل گیری حوادث انقلاب مشروطیت در جنوب فارس، هواداران جنبش مشروطیت در بستک طی نامه‌ای از یکی از سران مشروطه خواه لارستان برای سرکوبی محمدتقی خان - که حامی جناح مستبدان به رهبری قوام الملک شیرازی بود - دعوت کردند. این نیروها

Büsti Ebu'l-Hasan (Tsv)

Iran Nameh

A Persian Journal of Iranian Studies

- Andarz —
Zabihallah Safa
- The Origin and Meaning of 'Aql (reason) in the View of Nāsir Khusraw —
Shāhrokh Meskoob
- Notes on the Origins of the Ismā'īlī Movement —
Farhad Daftary
- The Tragedy of Suhrāb —
Jerome W. Clinton
- Westoxication —
Daryush Ashuri
- The Spiritual Quest of Henry Corbin: From Heidegger to Sohrawardī —
Daryush Shayegan
- Child, Woman, Stranger, and Historical Destiny: A Critical Examination of the Films of Bahram Beyzayi —
Bagher Parham

Vol. VII, No. 3, Spring 1989

۵۴۱

نقد و بررسی کتاب

- Guillermo O'Donnell. *Modernization and Bureaucratic Authoritarianism*. Berkeley: University of California Press, 1973. و همان نویسنده،
- "Tensions in the Bureaucratic - Authoritarian State and the Question of Democracy", David Collier (ed.) *The New Authoritarianism in Latin America*. Princeton: Princeton University Press, 1979. صفحات ۲۸۵ بیعد. ۲ - مراجعه شود به:
- Samuel P. Huntington and Joan M. Nelson. *No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries*. Cambridge: Harvard University Press, 1976.
- ۳ - نظر مارکس در این مورد این بود که وقوع انقلاب مستلزم تحولات اجتماعی و اقتصادی است که جامعه را برای تقلیل فعل و انفعالات انقلابی آماده می سازند. برای تجزیه و تحلیل این بحث در مورد جوامع معاصر مراجعه شود به:
- Said Amir Arjomand, *The Turban for the Crown: The Islamic Revolution in Iran*. New York: Oxford University Press, 1988. صفحات ۷۸۳ و
- Leonard Binder. *Islamic Liberalism: A Critique of Development Ideologies*. Chicago: University of Chicago Press, 1988. صفحات ۲۴ الی ۸۵.
- ۴ - H.R. Neibur. *The Social Sources of Denominationalism*. New York: H. Holt, 1929
- و E. Troeltsch. *The Social Teachings of the Christian Churches*. 2 vols. Translated by O. Wyon, London: Macmillan, 1931.
- ۵ - اشاره در این جا به مکتب «کلام آزادیخواه» Liberation Theology است که از دهه ۱۹۵۰ در امریکای جنوبی نضج گرفت. در این باب رجوع شود به:
- Daniel Levire (ed.) *Religion and Political Conflict in Latin America*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1986.
- ۶ - Arjomand, *The Turban*.
- ۷ - در این باب جامعترین بحث را می توان در: یافت.
- Theodor Skocpol. *States and Social Revolutions*. New York: Cambridge University Press, 1979.

محمد علی امیر معزی

زندگی و آثار شیخ ابوالحسن بُستی،
نصرالله پورجوادی

تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی،

۱۳۶۴/۱۹۸۵، ۱۵۶ صفحه

تحقیق کم حجم پورجوادی از چند جهت چشمگیر است، نخست آن که شمه ای هر

۵۴۰

ایران نامه، سال هفتم

حال آن که شواهد موجود درباره نحوه انسجام نیروهای انقلابی و مستحیل گشتن بسیاری از گروههای سیاسی غیر مذهبی در نهضت روحانیون دال بر اهمیت تصمیم گیریهای سیاسی حکومت وقت بود. واقعیت این است که سیاست نقش بیشتری در روند انقلاب داشت تا انقلاب در تعیین جهت سیاست.^۶

سوم آنکه چگونگی سقوط حکومت، بعنوان یک عامل اساسی در تسهیل روند انقلاب و انسجام نیروهای موجود در آن مورد بحث نویسنده قرار نگرفته است. این که حکومت وقت قدرتی مجازی داشته و در برابر موج احساسات مردم بسهولت سقوط کرده است از ارزش تحلیلی تهی است و بیشتر حاکی از عدم توجه مورخ به اهمیت بررسی نحوه و علل تصمیم گیری های درون حکومت می باشد. بررسی های موجود از انقلاب به سوی گوناگون به نوسانات و تحولات داخلی حکومت در مواجهه با تغییرات سیاسی تأکید بسیار دارند، و اهمیت این تحولات را با اهمیت پدیدار شدن و تشکل نیروهای انقلابی برابر می شمردند.^۷ «سیاست» و چگونگی فروپاشی حکومت در برابر انقلاب یقیناً باید جایی مهم در چنین بررسی هائی داشته باشد. تجربیات اخیر در پاکستان، فیلیپین، کره جنوبی، آرژانتین و برزیل ضرورت توجه به این مقوله را روشن کرده اند.

شورش از طریق فرهنگ و مذهب بیش از آن که جوابی برای معمای انقلاب و ایده مذهبی آن باشد، نشانه دیگری است از تفکر سیاسی روشنفکران ایران و دید تاریخی و اجتماعی آنان. آشکار است که روشنفکران ایران هنوز درگیر مباحثه بر سر تناقض میان اهداف و آرزوهایشان برای ایران و واقعیت آن چیزی هستند که انقلاب ۱۳۵۷-۱۳۵۶، که خود در آن شریک بودند، برای ایران به ارمغان آورد. تلخکامی ناشی از شکست سیاسی این قشر مهم اجتماعی کماکان بر بینه تاریخی و سیاسی آنان تأثیر گذارده است. تاریخ نگاری از آن گونه که در کتاب صباالحی آمده بیشتر توجیه تصمیمها و مواضع روشنفکران و سلب مسئولیت از خود آنان است، آنهم در زمانی که تجارب دیگر کشورهای جهان سوم ضرورت و اجتناب ناپذیری انقلاب را مورد سؤال قرار داده. توسل به اسطوره انقلاب جز فرار از همه عواقب ارتجاعی و ناخواسته انقلاب نیست.

یادداشتها:

۱ - در این مورد مراجعه نمایید به:

Lucian W. Pye. *Asian Power and Politics: the Cultural Dimension of Authority*. Cambridge: Harvard University Press, 1985. صفحات ۱ الی ۳۱ و

670. PURJAVĀDI, N., *Zendegi va Āsār-e Šeyx Abu'l-Hasan-e Bostī*, Téhéran, Mo'asese-ye Mojtāle'āt va Taḥqīqāt-e Farhangī, 1364/1985, 156 p.

[La vie et l'œuvre de Šeyx Abu'l-Hasan-e Bostī.]

Ce petit ouvrage est remarquable à plusieurs égards; d'abord il nous donne un aperçu succinct mais très intéressant sur un maître khorassanien du Ve/XIIe s., resté, fort injustement, inconnu. Les quelques pages publiées comme étant l'œuvre de Bostī, sont originales aussi bien dans leur forme (le lexique technique en persan pur) que dans leur contenu (Bostī semble être à la tête de toute une ligne de pensée représentée plus tard par de grands maîtres tels que Aḥmad Ghazzālī, 'Ayn al-Quḍāt Hamadāni, Nūr al-Din Isfarāyīni, 'Alā' al-Dawla Simnāni ...); l'A. a pu combiner l'érudition, la clarté et la rigueur; ses hypothèses et ses points d'interrogation sont autant de points de repères pour les recherches ultérieures. Seul le titre paraît quelque peu présomptueux (*La vie et l'œuvre du Šeyx ...*), puisqu'en fin de compte, on ne connaît jusqu'ici que quelques petits éléments de la vie du Šeyx, et que ses écrits retrouvés et identifiés ne dépassent pas trois pages imprimées.

L'ouvrage se compose de deux parties: la première, divisée en deux chapitres, est consacrée aux éléments historiques de la vie de Bostī et à un aperçu de ses idées, d'une très haute portée spirituelle, filtrant à travers ses écrits. La seconde partie comprend quelques

fragments de l'œuvre du Šeyx retrouvée jusqu'ici: son quatrain, sa «lettre de conseil» au vizir Neẓām ol-Molk, son traité en persan *Dar bayān-e ḥaqīqat-e lā ilāha ill' Allāh* (attribué par P. Nwyia à Abu'l-Ḥasan al-Nūrī, in «Textes mystiques inédits d'Abu'l-Hasan al-Nūrī», *Mélanges de l'Université Saint Joseph*, Beyrouth, XLIV, 9 (1968), pp. 148-152), et un «fragment en arabe». Des commentaires accompagnent les deux derniers écrits: un commentaire persan anonyme du traité *Lā ilāha ill' Allāh*, et deux commentaires en arabe de son «fragment en arabe»: celui d'un auteur anonyme appartenant à l'École d'Ibn 'Arabi (déjà publié par P. Nwyia, *loc. cit.*) et celui du célèbre ṣūfī Nur al-Din Esfarāyīni (déjà publié par H. Landolt in *Kāsef al-Asrār*, Téhéran, Institut d'Études Islamiques de l'Univ. McGill, Branche de Téhéran, 1358/1980, pp. 103-105, repris in N. Isfarāyīni, *Le Révélateur des Mystères, Traité de Soufisme*, ed. par H. Landolt, Paris, Verdier, 1986, «pāsox be čand porseš», ch. VI, pp. 103-107 du texte persan).

L'on pourrait dire que, mise à part sa «lettre de conseil», les écrits du Šeyx Bostī, d'une concision et d'une densité extrême, ont un thème commun: «le voyage de l'âme» son Origine (*mabda'*), sa descente (*nuzūl*), et sa montée (*su'ūd*) vers son Origine (*ma'ād*). Des Degrés d'une Hiérarchie Cosmique jalonnent les arcs descendant et ascendant: l'Au-Delà-de-l'Éternité (*warā' al-qidam*), l'Éternité (*qidam*), la Pré-Éternité (*azal*), le Néant (*'adam*), la Contingence (*ḥadath*), la Composition (*tarkīb*), l'Humanité (*insāniyya*), les conditions animale (*bahimīyya*) et satanique (*šayṭāniyya*), les Ténèbres nées du Mot Maléfique (*kalīma khabītha*) [in «Fragment en arabe»] — l'Humanité, les Attributs Angéliques (*šefāt-e malakī*), la Réalité de la Substance (*ḥaqīqat-e jowhar*), le Mot (= *lā ilāha ill' Allāh*, le Nom), la Réalité du Mot (*'eyn lā ilāha ill' Allāh*, le Nommé), la Présence de la Plénitude Absolue (*ḥaẓrat-e bi niyāzi*) [in *Resāle dar Bayān-e Ḥaqīqat-e lā ilāha ill' Allāh*]. Dans ce dernier *Resāle*, le Šeyx emploie des termes persans aussi beaux qu'expressifs pour présenter les étapes de l'itinéraire de l'âme: *pušeš* (revêtement/Involution), *gardeš* (modification, transformation/Évolution), *raveš* (voie, itinéraire/Progression), *kešeš* (attirance/Attraction); la communication entre les Degrés de la Hiérarchie se réalise par une sorte de rayonnement (*tābeš*), chaque Degré étant la nourriture (*qūrī*) du Degré immédiatement inférieur grâce à des niveaux intermédiaires. Le commentaire de Isfarāyīni considère les Degrés sous un angle existentiel (*wujūdī*), alors que le commentateur appartenant à l'École d'Ibn 'Arabi les envisage comme étant des étapes initiatiques contemplées par le mystique (*šuhūdī*). Des notes explicatives et de belles traductions en persan et textes arabes ajoutent à l'utilité de l'ouvrage; cependant on se demande pourquoi la traduction d'un même texte change d'un endroit à l'autre (comparer les versions persanes du «Fragment en arabe», pp. 110 et 116-121 et 127-135 au sein de ses deux commentaires). [Pour une éventuelle version complète de la «lettre de conseil» et les discussions avec l'A., voir N. M. Heravi, «Našāyeḥ-e Neẓāmiyye, dar ḥāsiye-ye *Zendegi va Āsār-e.....Bostī* in *Ma'āref*, III (1364/1985-86), pp. 123-131].

M. A. A. M.

BOSTI?

- AHMED
el-GAZZALI

- AYNULKUR
OAT
el-HAMADANI